

ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ТА ФУНКЦІЇ ТАБУЇРОВАНОЇ ЛЕКСИКИ НА МАТЕРІАЛАХ ФІЛЬМУ «ВОВК З УОЛЛ-СТРІТ»

Гулієва Діна Олександрівна

к. ф. н. , доцент

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

м. Харків

Актуальність теми даної статті полягає в тому, що вона базується на дослідженні мови в її реальному функціонуванні в суспільстві, що відповідає сучасному погляду на мову, а також визначає прагматичні можливості табуїрованої лексики, які відображуються в сучасних фільмах, зокрема, у комедії М.Скорсезе «Вовк з Уолл-стріт».

Об'єкт дослідження: вирази з фільму «Вовк з Уолл-стріт», як приклади сучасного вживання табуїрованої лексики, що відображують засоби вираження та функції даного шару лексики в мовній комунікації.

Предмет дослідження: табуїрована лексика та її функціональні особливості, соціальні та психологічні чинники вживання такої лексики.

Мета дослідження: проаналізувати, як і задля чого табуїрована лексика відображується в мові масової культури.

Сучасна мовна ситуація характеризується деформацією тієї стилістичної системи, що склалася раніше, розмиванням кордонів літературної мови, коливанням її норм. З огляду на цілий ряд історичних, економічних, політичних, культурно-ідеологічних та інших причин до мовної комунікації потужним потоком вливається маса таких мовних явищ, які раніше традиційно функціонували на периферії мовної комунікації. Огрубіння мови виражається у збільшенні вживаності табуїрованої лексики. Під табуїрованою лексикою у сучасній лінгвістиці розуміється експресивна, оцінювально-виразна лексика, що історично виникла, як порушення табу. До неї відносять вульгаризми

(просторіччя - грубі слова чи вирази, які знаходяться за межами літературної лексики), лайливі вирази (лайка), інвективи, мат (обсцінна лексика).

Табу – слово, запозичене з лексикону мешканців одного з островів Полінезії – спочатку означало заборони, порушення яких каралося духами: не можна було вимовляти певні слова, висловлювати вголос якісь думки; забороненими були деякі предмети, дії. Розглядаючи феномен табу, М.М. Маковський зазначає що, «в словах, як в сакральних формулах, здавна існував цілий ряд глибоко прихованих табуїрованих елементів: позначення тварин, явищ природи, неба, певні частини людського тіла, пов'язані з продовженням роду, що мають безпосередню сакральний зв'язок із вищими силами природи» [цит. за: 4, с. 27]. Пізніше під табу стали розуміти заборону на вживання слів із певною прагматичною метою. Це й обумовило причину віднесення певних референтів до табуїрованих для вербалізованого позначення та наділених негативною конотацією. Табу виникає в певних умовах під впливом різних соціальних і культурних чинників. Мета табу - заборони на вживання певних слів, обумовлені соціально-політичними, історичними, культурними, етичними або емоційними факторами - виключити з ужитку не поняття, яке залишається необхідним суспільству, а слово-назву, що використовується не стільки для позначення предмета, скільки для вираження негативного ставлення мовця до адресата або самого предмета. Табуїрована лексика – вульгаризм, лайка, інвектива, мат (обсцінна лексика) – виникла, як порушення табу.

Табуїрована лексика є такою мовною формацією, що не представляє із себе систему і не є поширеною на лексико-фразеологічному рівні; вона відноситься до нонстандарту й протиставляється лексичному фонду літературної мови. Так, сфера вживання вульгаризмів обмежена нонстандартом. Під вульгаризмами розуміються нецензурні слова та вирази, образливі слова, що стоять поза етичних норм суспільства [5, с. 18]. Вульгаризми характеризуються максимальною стилістичної зниженністю й інтенсивністю емоційної оцінки. У поданні носіїв мовної культури вульгаризми - це лексика, що володіє непристойною конотацією. Непристойність слід розуміти як

невідповідність етичним та культурним нормам конкретного соціуму. Термін «лайка» зазвичай вживаються як для позначення процесу прояву невдоволення, так і власне для слів і виразів, які передають це невдоволення. Інвектива (від лат. *investiva oratio* - лайлива мова) - означає «різкий виступ проти когось або чогось; образлива мова; лайка, випад». Вживання інвективної лексики є способом створення, підтримки та посилення конфлікту, оскільки «містить в своїй семантиці, експресивному забарвленні й оцінювальному компоненті змісту інтенцію того, хто пише/говорить, принизити, образити, збезчестити, зганьбити адресата мови або третю особу» [3, с. 68]. Лайка, на відміну від інвективи, може використовуватися в якості інтенсифікатора, для вираження емоцій, не обов'язково спрямованих на інших, в той час як метою вживання інвективної лексики є бажання принизити й образити адресата мовлення. Обсцінна лексика (від лат. *obscenus* - «непристойний, розпусний»), нецензурні вирази, ненормативна лексика, лихослів'я - сегмент лайливої лексики різних мов, що містить вульгарні, грубі та непристойні вирази, які виражають спонтанну мовленнєву реакцію на несподівану (як правило, неприємну) ситуацію. Згідно з визначенням М.Н. Епштейна, «мат є тематико-стилістично-експресивною групою слів із тематичною віднесеністю до тілесного низу, стильовою віднесеністю до просторіччя, вульгарної, непристойної, обсцінної лексики, експресивною віднесеністю до лайливої, проклинаючої лексики» [1, с. 24] Враховуючи функціональну спрямованість елементів табуїрованої лексики, деякі дослідники поділяють її на дві групи: на «інвективну» лексику, метою вживання якої є намір образити, принизити адресата мови, та на «неінвективну», що виконує роль інтенсифікатора. Тож до «інвективної» відноситься лайка та інвективи, до «неінвективної» - вульгаризми й обсцінна лексика. Проте такий поділ є досить умовним: може спостерігатися ситуація, коли класифіковані елементи можуть перетинатися й приймати як інвективний, так і неінвективний характер.

Проте існують й інші теорії щодо класифікації табуїрованої лексики. Так, В.М.Мокієнко вважає, що терміни «лайка», «інвектива» та «обсцінна лексика»

перетинаються, але не є повністю ідентичними. Пов'язує ці лексичні групи емоційно-експресивна реакція на несподівані та неприємні події, слова, дії тощо. Але суто табуїрованими словами він вважає саме обсцінну лексику. Класифікуючи обсцінну лексику за функціонально-тематичним принципом, дослідник виокремлює такі групи:

- ✓ Найменування осіб із підкреслено негативними характеристиками (дурна людина; підла людина; нікчема; проститутка, продажна жінка).
- ✓ Найменування «непристойних», соціально табуїрованих частин тіла.
- ✓ Найменування процесу вчинення статевого акту.
- ✓ Найменування фізіологічних функцій (відправлень).
- ✓ Найменування «результатів» фізіологічних відправлень.

На думку В.М. Мокієнка, ці групи інвективної та обсцінної лексики в цілому представлені у всіх мовах, але їхні національні особливості пов'язані з комбінаторикою та частотністю лексем певного типу в кожній конкретній мові. Виходячи з цього, дослідник поділяє табуїровану лексику європейських мов на два основні типи:

- «Сексуальний» тип (Sex-культура) – до нього відносяться російська, сербська, хорватська, болгарська та інші «обсцінно-експресивні» лексичні системи;
- «Анально-екскрементальний» тип (Scheiss-культура) – до нього відносяться англійська, німецька, чеська тощо [2, с. 3].

Функції інвективної лексики було виокремлено професором В.І. Жельвісом. Дуже детальна їх класифікація містить 27 найменувань, серед яких катартична, засіб зниження соціального статусу адресата, засіб встановлення контакту між різними людьми, вираження відношення двох до третього, як до «цапа відбувайла», криптолалічна (пароль), презентація себе, як «людини без упереджень», реалізація «культурної позиції через її заперечення», наративна (залучення уваги), заколот, засіб вербальної агресії, демонстрація статевої приналежності, у якості вигуку тощо [2, с. 16].

Жорстокі табу на вживання обсцїнної лексики останнім часом послабшали через зміни в суспільній моралі; мат та жаргон увійшли в моду, стали одним із засобів піару. Деякі дослідники вбачають зв'язок між ростом популярності табуїрованої лексики серед різних прошарків населення багатьох країн та культур із втратою людством певних ідеалів, кризою родинного устрою, катастрофічним падінням авторитету уряду, та й взагалі усіляких авторитетів.

Останнім часом і в лінгвістиці зростає інтерес до мовної картини світу як окремих соціальних груп, так і окремих галузей, зокрема кінематографу як виду масової культури. Кіно відіграє надзвичайно важливу роль у житті суспільства і є одним із найпотужніших засобів масової комунікації. Кінематограф певною мірою являє собою соціальний механізм, який бере участь у формуванні нового типу відносин у суспільстві. Вплив кіно на соціальну дійсність аж ніяк не однозначний: воно є засобом маніпулювання суспільною думкою й поведінкою людей. У сучасному англomовному кінодискурсі помітним є виражене прагнення до демократизації суспільства, тому спостерігається стрімке зниження норм мовлення. Причиною уваги лінгвістів до субстандарту в цілому та його складових зокрема є сучасна мовна ситуація. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується загальним зниженням офіційного мовлення, популяризацією субстандарту та активним проникненням його складових у масову культуру, що, у свою чергу, призвело до зниження норми та естетики мовленнєвих ідеалів споживачів ЗМІ. Зміни й порушення стандартизованого книжкового та розмовного мовлення набули масового характеру під впливом мови періодичних видань, радіо та телебачення. Так, обсцїнна лексика складає великий пласт мови англomовного кінематографу, перш за все, це непристойні та нецензурні слова та вислови, на які певною мірою накладено заборону. Аналіз обсцїнної лексики ліг в основу праць багатьох як зарубіжних, так і вітчизняних науковців (В. М. Мокієнко, Т. Нікітіна, В. Хімік, Б. Успенський, В. Биков, В.І. Жельвіс, Л. Ставицька, О. Гаврилів, О. Голод, О.Л. Білоконенко, А. Даниленко, Л. Клепуц, О. Кульчицька та ін.). Вчені розглядають обсцїнну

лексику у педагогічному, психологічному аспектах, а також функції ненормативної лексики у кінотекстах (В. Демецька, О. Федорченко). Вживання обсценної лексики в мові кіно – явище не нове в англійськомовних кінотекстах. Це пояснюється тим, що лексична система мови кінематографу – найбільш динамічна система сучасних мов. Обсценні одиниці активно вживаються у мові кіно з метою надати висловлюванню яскравості, наочності та емоційно-експресивного забарвлення. Кінодискурс є одним із засобів поширення соціально значущої інформації і є складником мовного простору, який сприяє формуванню мовного смаку суспільства. Водночас залишається не до кінця вирішеним дослідження вербальних засобів вираження обсценного компонента в англійськомовному кінодискурсі.

Тож саме такий аспект я хочу розглянути в даній статті на прикладі виразів із культового американського фільма М.Скорсезе «Вовк з Уолл-стріт» (2013). Це чорна комедія, заснована на мемуарах колишнього нью-йоркського брокера Дж.Белфорта, який заснував одну із великих брокерських контор у 1989 році, але через десять років його було засуджено за відмивання грошей та інші фінансові злочини. Проте він зумів подолати алкогольну й наркотичну залежності, які придбав під час махінацій на Уолл-стріт, написав дві книги, а тепер читає лекції про те, як досягти успіху.

У фільмі, який знято за реальними подіями, чимало прикладів табуїрованої лексики, пов'язаної з професійною діяльністю Белфорта. Це і специфічні, зрозумілі та вживані у сфері фінансів позначення явищ та процесів (Money crazed little sh*t (5:18) – грошова криза; Decimal points... high frequencies (11:56) – цокання працюючого годинника, висока швидкість реакції; Penny stocks (18:01) – копійчані акції; Bad publicity (40:41) – погана реклама; Rathole (01:05:13) – підставна особа, тощо), і професійні ідіоми (Bullseye (1:28) – бичаче око (влучити в ціль); Time to paint the tape (7:38) – час програти запис!; Keep the sharp between the ears (12:48) – тримати голову в тонусі; To make fortune (14:27) – заробити статки; Supply and demand (29:58) – попит народжує пропозиції; Sniffing around (41:-34) – винюхувати інформацію; To give a blue

balls (01:17:29) – обломати; Rat on (01:27:43) – стукачити, тощо). У наведених прикладах маємо змогу спостерігати функціонування обсцінної лексики як частини сленгу.

На початку фільму бос Белфорта Марк Ханна радить йому починати розпусний спосіб життя, постійно займатися онанізмом, аби «примусити кров бігати швидше», та приймати кокаїн. Його життєве кредо вкрай цинічне: Enough of this sh*t'll make you invincible (4:38) – Якщо в тебе багато цього л*йна – станеш непереможеним.

У стрічці чимало табуїрованої лексики, яка виконує функцію засобу зниження соціального статусу адресата або вираження відношення двох до третього, як до «цапа відбувайла» (Cocksucker (1:28) – членосос; You are lower than pond scum (5:41) – Ти, бл*ть, є*ана нікчема; Village asshole (6:25) – місцевий м*дак; Worthless piker (6:34) – марний пішак; Schmucks (18:33) – лохи; The pin head (30:24) – дебіл; Depraved Chinaman (30:26) – стрьомний китаєць; Rugrat (30:40) – шмаркач; Snooks (32:14) – лошки; The f*cking half-wit! (43:26) – є*аний недоумок; Sleazy salesman (34:06) – підлі торгаші; Knuckleheads (49:51) – дебіли; Off the wall (01:20:49) – ненормальний; F*cking cheap f*cks (01:37:29) – є*ані ніщєброди; Vomheaded eagle (02:20:33) – тупоголовий орел).

До обсцінного лексикону також у комедії відносяться такі групи лексем: найменування соціально табуїрованих частин тіла (Cock (2:30) / Dick (2:34) – член; Conniving little tw*t (40:20) – мілка п*зденка); слова та вирази, пов'язані зі статевим актом (Blow me (6:36) – відсоси мені; You jerk off? (11:21) – Ти дрочиш?); лексичні одиниці, які позначають дефекаційні процеси та їхні результати (Douchebag (6:18) – гівнюк); стилістично знижені найменування розпусної жінки (Pussy (5:00) – телиця; Prostitution ring (47:07) – бордель). Демонстрація статевої приналежності, свого соціального статусу та способу життя наявна у репліці: I also gamble like degenerate, drink like a fish, I f*ck hookers five times a week (2:50 – 2:55) – Також і я граю, як дегенерат, п'ю, як риба, та маю по п'ять повій на тиждень. У приватних розмовах герої фільму також вживають слова та словосполучення, які є похідними від назв соціально

табуїрованих частин тіла або від позначень статевого акту (Let's f*ck (6:57) – Погнали!; F*ckface (7:20) – є*альник; We don't give two sh*ts (7:31) – Нам насп*ти; Until one of us passes the f*ck out (8:42) – Пока один з нас не вирубиться нах*й; And tip the f*ck over (12:18) – І вся ця хрень скінчиться; Get the f*ck out of here (22:51) – Та не п*зди; A total f*cking hatched job (40:17) – Повний п*здець; Calm the f*cking down (40:57) – Заткніться н*хуй). Ця розмовно-забарвлена лексика сильно відрізняється від нейтральної своєю заниженістю (оціночного, етичного та естетичного плану), проте є типовою для неофіційного середовища спілкування героя. Але більш експресивні фамільярно-розмовний стиль та розмовний стиль зниженого регістру мають прагматичні переваги над нейтральним, що панував у кінематографі раніше: вони здатні краще впливати на свідомість сучасного англомовного глядача, на якого і зорієнтовано фільм.

Широкий пласт табуїрованої лексики пов'язано у фільмі з уживанням наркотиків (...And I love drugs (3:02) – і я обожаю наркотики; I was hooked within seconds (7:09) – я підсів на це за секунду; Mainlining adrenaline (7:17) – адреналин внутрішньовенно; Tootski? (8:22) – Коксику? (наркотик); Crack (26:36) – крек (наркотик); One hit (26:37) – одна затяжка; Weed (28:00) – травичка (маріхуана); Quaalude (28:09) – кваалюд (наркотик); Pot (28:46) – травичка (маріхуана); To f*ck up (01:52:05) – упоротися (наркотиками)).

В ході аналізу обсцінної лексики в фільмі «Вовк з Уолл-стріт» з'ясувалося, що доволі частотними у його кінодискурсі є лексеми, пов'язані з християнською дійсністю, але вони втратили свій початковий зміст, тобто пряме відношення до божества, і вживаються для вираження таких почуттів, як злість, подив, роздратування (For Christ's sake (3:24) – заради всього святого; Holy f*cking sh*t (15:36) – срань Господня).

Отже, проаналізувавши вирази та репліки фільму «Вовк з Уолл-стріт», вдалося з'ясувати, що табуїрована лексика представлена в ньому досить широко і виконує різноманітні функції: є частиною професійного сленгу, а також засобом еспресивної та оцінювальної стилістики. Вербальні засоби

вираження обсцінного компоненту у кінострічці й прості, й похідні. Вони передають культурні та ментальні особливості нації, представниками якої і для якої створено фільм; лексика є типовою для неофіційного середовища спілкування героїв фільму і глядачів. Експресивний фамільярно-розмовний стиль використовується в картині з певними прагматичними задачами: він якнайкраще впливає на свідомість сучасного англомовного глядача.

Список літератури

1. Епштейн М.Н. Репрезентація жіночого в мові. Корінь ём- і його похідні. [Електронний ресурс]. – 28 с. - <http://www.topos.ru/article/1729>.
2. Жельвіс В. І. Поле битви: Лихослів'я як соціальна проблема в мовах і культурах світу. - М.: Ладомир, 2001. – 35 с.
3. Леонтьєв А. А., Базилев В. Н., Бельчиков Ю. А. та ін. Поняття честі і гідності, образи і ненормативності в текстах права і засобів масової інформації. - М.: Фонд захисту гласності, 1997. - 128 с.
4. Маковський М. М. Феномен табу в традиціях і мовою індоєвропейців. Сутність-форми-розвиток. - М.: Азбуковник, 2000. - 268 с.
5. Меркулова Е. М. Прагматичний аспект субколлокальних оціночних номінацій: дис. ... канд. філол. наук. - Н. Новгород, 1995. - 188 с.
6. Мокиєнко В. М. Образы русской речи. [Електронний ресурс]. - М., 1986. - 278 с. - <https://7lafa.com/book.php?id=24624&page=3>.

Веб-ресурси

1. Посилання на фільм «Вовк з Уолл-стріт». - http://favoritemovies.at.ua/load/filmi_ukrajinskoju/vovk_z_uoll_strit_124_the_wolf_of_wall_street_2014/120-1-0-707.